

**UNIVERZA V LJUBLJANI
ZDRAVSTVENA FAKULTETA
DELOVNA TERAPIJA, 1. STOPNJA**

Aleksandra Portir

**VKLJUČEVANJE PSA V DELOVNOTERAPEVTSKO
OBRAVNAVO OTROK Z MOTNJO AVTISTIČNEGA
SPEKTRA**

diplomsko delo

**APPLICATION OF CANINE THERAPY IN
OCCUPATIONAL THERAPY TREATMENT OF
CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER**

diploma work

Mentorica: viš. pred. mag. Nevenka Gričar

Recenzentka: pred. Vitoslava Marušič

Ljubljana, 2019

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici viš. pred. mag. Nevenki Gričar, dipl. del. ter. za strokovno pomoč in dane napotke pri nastajanju diplomskega dela.

Zahvaljujem se fantu in svoji družini, ker so mi stali ob strani ves čas študija, hkrati pa sem hvaležna za inspiracijo, ki mi jo vsakodnevno vliva psička Lisa, ki je razlog za naslov tega diplomskega dela. Hvaležna sem tudi pokojni teti dipl. psih. Simoni Weiss, ki je moja inspiracija in vzrok izbrane teme, saj je preučevanju avtizma posvetila večji del svojega življenja.

Hvala!

IZVLEČEK

Uvod: Diagnostični in statistični priročnik duševnih motenj 5 uvršča avtizem v pervazivne razvojne motnje, natančneje kompleksne razvojne motnje s težavami na področju komuniciranja in recipročne socialne interakcije, imaginacije, s prisotnostjo stereotipnega vedenja, interesov in aktivnosti, ki lahko ovirajo otroka v vsakodnevem funkcioniranju. Simptomi so prisotni v zgodnjem otrokovem razvoju, vendar se lahko manifestirajo šele, ko zahteve okolja presegajo otrokove zmožnosti. **Namen:** Namen diplomskega dela je ugotoviti, kako vključevanje psa v terapijo vpliva na kakovostnejšo obravnavo otroka s spektroatvistično motnjo, otrokov napredek in višjo stopnjo vključevanja v okolje. **Metode dela:** V diplomskem delu je uporabljena deskriptivna metoda dela s sistematičnim pregledom literature. **Rezultati:** Raziskave so pokazale, da vključevanje aktivnosti s pomočjo psa in že sama prisotnost le-tega povzroči pozitivne spremembe na vseh področjih človekovega delovanja. Raziskave navajajo pozitivne učinke vključevanja psa v delovnoterapevtsko obravnavo otroka z avtizmom. Pes predstavlja otroku varen objekt, ki vpliva na razvijanje socialnih spretnosti otroka in aktivnejše vključevanje v obravnavo s terapevtom. **Razprava in zaključek:** Zavedanje o pomenu terapije s psom se povečuje, zaradi česar bi bilo potrebno to področje ovrednotiti in umestiti v delovnoterapevtske intervencije. Tovrstna terapija vzpostavi interaktivnejšo obravnavo preko aktivnosti, kot so aktivnostih umivanja, hranjenja in česanja psa, igranje, držanje povodca, učenje trikov kjer otrok uporablja svoje znanje in spretnosti. Skrb, sprehoda in nega psa imata direkten učinek celotne družine. Psa uporabimo v pripravljanih aktivnostih, kjer otroka pripravimo na učenje novih spretnosti, katere bo le-ta kasneje izvedel v drugačnih situacijah tudi brez psa. Otrok hitreje osvoji nove vedenjske vzorce, ki zvišujejo njegovo samostojnost in socialno-interakcijske spretnosti. Vpliv psa je poleg otroka opazen tudi na ostalih prisotnih: starši navajajo pozitivne učinke ob vključitvi psa v družinsko dinamiko. Prisotnost psa vpliva tudi širše na izboljšanje družinske dinamike. V tujini je področje vključitve terapije s psom v obravnavo razvitejše, v Sloveniji je pa v zadnjem času tudi viden premik v smislu strokovne obravnave z vključevanjem psa.

Ključne besede: avtizem, delovna terapija, aktivnost s pomočjo psa

ABSTRACT

Introduction: Diagnostic and statistical manual of mental disorders classifies autism into pervasive developmental disorders. These are complex developmental disorders with communication and reciprocal social interaction, imagination, the presence of stereotyped behavior, interests and activity that can hinder the child in functioning. Symptoms are present in early childhood development, but can manifest when environmental requirements exceed the child's abilities. **Purpose:** The purpose of this thesis is to determine how the integration of a dog into therapy affects the quality treatment of child with autism, the child's progress and a higher lever of integration into the environment. **Work methods:** The descriptive research method was used for the systematic review of the literature. **Results:** Researchers have shown that the inclusion of activities with dogs and their presence result in positive changes in all areas of human activity. Researches have shown the positive effects of engaging a dog in the treatment of a child with autism. Dog represents a child's safe object, which affects the development of the child's social skills and more active involvement in treatment with the therapist. **Discussion and conclusion:** Awareness of the importance of therapy with a dog increases, that is why this field should be evaluated and placed in occupational therapy interventions. Such therapy establishes a more interactive treatment through the activities such as washing, feeding and combing the dog, playing, holding a leash, learning tricks where a child uses his knowledge and skills. Caring and walking a dog have a direct effect on the whole family. The dog is used in preparatoy activities, where the child is trained to learn new skills, which will he later learn in other situations even without the dog. The child quickly learns new behavoiral patterns that increase his autonomy and social-interaction skill. In addition to the child, the influence of the dog is also noticeable on the rest of those present: parents report positive effects when the dog in included in family dynamics. In the rest of the world, the field of inclusion of dog therapy in treatment is more developed. In Slovenia there has been a recent shift in ters of professional treatment with the inclusion of the dog.

Key words: autism, occupational therapy, canine assisted therapy

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
1.1	Teoretična izhodišča.....	2
1.1.1	Zgodovina razvoja terapije z živalmi	2
1.1.2	Primeren pes za terapijo in šolanje psa	3
1.1.3	Uporaba terapije s psom v delovni terapiji	5
1.1.5	Vpliv psa na otroka in družino	7
1.1.7	Inkluzija psa v šolo in bolnišnico	9
1.1.9	Aktivnosti s psom v delovno terapevtski obravnavi	9
1.1.10	Izvedba skupinskih aktivnosti.....	11
2	NAMEN	13
3	METODE DELA	14
4	REZULTATI.....	14
5	RAZPRAVA	20
6	ZAKLJUČEK.....	23
7	LITERATURA IN VIRI	25

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

AAT	Terapija z asistenco živali (Animal Assisted Therapy)
AAA	Aktivnosti z asistenco živali (Animal Assisted Activities)
ADHD	Motnja pozornosti in hiperaktivnosti (Attention deficit hyperactivity disorder)
AOTA	Ameriško združenje delovnih terapevtov (American Occupational Therapy Association)
APA	Ameriško psihiatrično združenje (American Psychiatric Association)
DSM V	Statistični in diagnostični priročnik duševnih motenj fifth edition (Diagnostic and statistical manual of mental disorders 5)
PTSM	Posttravmatska stresna motnja
ŠODA	Širše dnevne aktivnosti
SAM	Spektroavtistična motnja

1 UVOD

»Najboljši psihiater je pes, ki ti polži obraz.«

(Ben Williams)

Lastne izkušnje mi dajejo vpogled na vpliv interakcije in prisotnosti psa na človeka. Opazila sem, kako prihod psa spremeni celotno dinamiko družine. Imela sem namreč večletno priložnost druženja in opazovanja vedenja otroka s SAM (Spektroavtistična motnja – SAM), na osnovi česar sem si ustvarila mnenje o pomembnosti odnosa med psom in otrokom z avtizmom. V diplomskem delu smo raziskali pomembnost možnosti vključitve psa v delovno terapevtsko obravnavo in samo življenje otroka s SAM.

Sestavni del delovnoterapevtskega procesa, ki poteka individualno ali v skupini, je lahko pes, ki prispeva k izboljševanju otrokovega fizičnega, socialnega, emocionalnega in kognitivnega funkcioniranja. Terapija z asistenco živali (Animal Assisted Therapy – AAT) se razlikuje od aktivnosti, ki so izvedene z asistenco živali (Animal Assisted Activities – AAA). Beseda terapija izvira iz grške besede *therapeia* in definira na cilj usmerjeno zdravljenje z namenom ohranjanja in izboljševanja otrokovega zdravja ter vzpostavljanja neodvisnosti. Žival je v funkciji koterapevta, saj sodeluje v procesu zdravljenja, zasnovanega na osnovi specifičnih potreb otroka in ciljev zastavljenih v obravnavi. Terapija se lahko izvaja v različnih kontekstih in z različnimi živalmi (Binfet et al., 2016; Brady, 2015; Busch et al., 2016). Terapije se izvajajo tudi pri drugih populacijah otrok in odraslih. V delovno terapevtski obravnavi otroka s SAM je žival, ki je aktivno vključena v proces terapije, posrednik interakcije med otrokom in terapevtom. Delovni terapevt mora imeti opravljeno dodatno izobraževanje s področja terapije z živalmi, mogoča pa je vključitev strokovnjaka drugega profila z omenjenim pridobljenim znanjem. Za razliko od AAT je pri AAA poudarek na izvedbi prostočasnih aktivnosti, katerih izvedba ni dolgoročna, vključitev živali je namenjena izboljševanju duševnega in fizičnega delovanja otroka. Obe terapiji pa izboljšata otrokovo počutje in kvaliteto življenja (Busch et al., 2016; Putz, 2014). V diplomskem delu smo se osredotočili tako na terapijo kot tudi na izvedbo aktivnosti s psom.

V Sloveniji delujejo delovni terapevti, ki so ustanovili zasebni zavod Pasja enota terapevtov (PET), njihov osnovni namen pa je izboljšati kakovost življenja posameznika s posredovanjem psa. Prizadevajo si za razvoj in napredek terapevtskih metod, ki vključujejo psa kot terapevtski medij in pridobivanje informacij o znanstvenih raziskavah na omenjeno temo, promoviranje terapevtskih, zdravstvenih in pedagoških učinkov odnosa med psom in človekom, sodelovanje z različnimi organizacijami ter delovanje v smeri sistemske ureditve terapevtskega posredovanja s pomočjo psa itd (Zavod PET, 2012).

1.1 Teoretična izhodišča

Statistični in diagnostični priročnik duševnih motenj 5 (Diagnostic and statistical manual of mental disorders – DSM V) (APA, 2013) uvršča SAM v pervazivne razvojne motnje, natančneje kompleksne razvojne motnje s težavami na področju komuniciranja in recipročne socialne interakcije, imaginacije, s prisotnostjo stereotipnega vedenja, interesov in aktivnosti. Simptomi so prisotni v zgodnjem otrokovem razvoju, vendar se lahko manifestirajo šele, ko zahteve okolja presegajo otrokove zmožnosti. Posebnosti na področju komunikacije in nefleksibilnosti mišljenja ter aktivnosti lahko ovirajo otroka v vsakodnevnem funkcioniranju (Becker et al., 2017; Hall et al., O' Haire et al., 2016).

1.1.1 Zgodovina razvoja terapije z živalmi

Dr. Boris Levinson, pionir intervencije terapije z asistenco živali, je ob vključitvi svojega psa Jinglesa v terapevtske obravnave pri pacientih opazil znižano pojavnost tesnobe in boljšo odzivnost na terapijo. Opazil je, da je otrok ob prisotnosti psa pričel tako vzpostavljati interakcijo z Levinsonom kot tudi govoriti s psom. Ugotovil je, da Jingles predstavlja prehodni objekt, ki omogoča izboljšanje relacij med otrokom in zunanjim svetom. Levinsona je ob nadaljnjih obravnavah otrok pričel spremljati Jingles, leta 1964 pa je oblikoval termin terapija z živalmi (»pet therapy«). Njegova dognanja je nadgrajeval Dr. Samuel Corson, ki je pse vključil v lastne biofiziološke raziskave psihiatričnih uporabnikov. Označen je bil kot oče terapije z živalmi, saj je opozoril na primer otroka z mutizmom, ki je spregovoril ob prvi obravnavi s psoma. Florence Nightingale je pričela z aplikacijo terapije s spremstvom živali (»animal-companion therapy«) pri bolnih uporabnikih in tistih z omejeno zmožnostjo in dodala, da so živali spremljevalci v procesu zdravljenja (Goddard, Gilmer, 2015).

Konstantno razvijajoč proces med psom in človekom je povzročil, da je človek uporabljal pasje lastnosti kot pomoč na različnih področjih bivanja: lov, zaščita skupnosti, vir toplote, spremljevalec itd. V 18. stoletju je bila v Angliji ustanovljena organizacija, ki je služila kot podporno okolje za osebe z motnjo v duševnem zdravju in znotraj katere so prvič dokumentirali terapevtski odnos psa in človeka (Glenk, 2017; Hayen, 2017; Putz, 2014). Utemeljitelj psihoanalize Sigmund Freud (1856–1939) je v svoji psihiatrični praksi ob delu s pacienti, med katerimi je zdravil in preučeval otroke, pričel uporabljati prisotnost svojega psa Jo-Fija. Freud se je zavedal terapevtskega učinka psa in verjel, da zna le-ta presoditi otrokovo psihološko osebnost. V istem obdobju je delo s pacienti izvajal Freudov učenec, oče analitične psihologije Carl Gustav Jung, ki je glede terapevtskega učinka psa na uporabnika zavzemal enako stališče. Trdil je, da sta njegova psa, ki sta pred hišo pričakala uporabnike, sposobna predvideti njihovo morebitno psihotično stanje (Jensen in Mullen, 1982). Leta 1970 so živali začeli uporabljati za izboljševanje človekovega socialnega, emocionalnega, kognitivnega in fizičnega funkcioniranja (Brady, 2015; Burgoyne et al., 2014). Število raziskav, ki poudarjajo pomen psa kot človekovega spremljevalca, pa še narašča (Glenk, 2017).

1.1.2 Primeren pes za terapijo in šolanje psa

Zaradi naraščanja deleža otrok s SAM kot tudi otrok, ki potrebujejo pomoč na področju duševnega zdravja, se je pomembno zavedati vpliva, ki ga ima pes na duševno zdravje otroka in pomisliti o učinkih, ki jih ima vključitev šolanega psa v delovnoterapevtsko obravnavo (Mey, 2017).

Psi izšolani za pomoč otrokom na področju duševnega zdravja niso vzgojeni zgolj za nudenje asistenc na področju motorike in sensorike, ampak je obravnava s prisotnostjo psa usmerjena na izboljševanje otrokovega zdravja in počutja. Pes vodnik, spremljevalec ali terapevtski pes so le izrazi za poimenovanje psa, ki pomaga pri izboljševanju fizičnega in psihičnega počutja uporabnika ter pomaga pri vzpostavljanju uporabnikove samostojnosti in mobilnosti. Ta uporabniku olajša opravljanje dnevnih aktivnosti, saj je izšolan za prinos predmetov, odpiranje vrat, slačenje uporabnikov, prižiganje in izklop luči, poteg invalidskega vozička itd. Psi, ki so izšolani še za uporabnike z okvaro sluha so pozorni na zvoke, kot je zvonjenje telefona, hišni zvonec, požarni alarm, jokanje otroka itd, na katere se primerno odzovejo (Hall et al., 2017). Psi spremljevalci, ki so v lasti dotičnega

uporabnika, so trenirani za specifičen namen: pomoč uporabniku s specifičnimi težavami, kot so vizualne in mobilne težave. Po zakonu jim je dovoljeno spremljati uporabnike povsod, tudi tam, kjer imajo psi prepovedan vhod: restavracije, hoteli, taksiji, športni objekti ipd. Beseda terapevtski pes pa nasprotno, označuje psa, ki ni v lasti uporabnika, s čimer se razlikuje od psa spremljevalca, saj je v obravnavo pripeljan in nadziran s strani strokovno usposobljene osebe. Trening terapevtskega psa je krajši v primerjavi s psom spremljevalcem (»service dog«), ki mora opraviti vsaj leto trajajoč trening. Terapevtski pes mora prestati številne teste, ki omogočijo pridobitev certifikata in licenco za opravljanje terapije, vendar pa ni definiran s strani zakona in ne more spremljati uporabnika v različnih stavbah, kot to lahko pes spremljevalec (Goddard, Gilmer, 2015).

Treba je pripraviti psa na različne okoliščine in izzive, s katerimi se bo srečal na terapiji z otrokom: pripravljen mora biti na vožnjo v dvigalu, biti miren ob prisotnosti invalidskega vozička (v nadaljevanju IV), hojic in ostalih pripomočkov, ne sme biti občutljiv na glasne in nenavadne zvoke, kot so alarmi, zvok pri poganjanju IV, kričanje in glasno govorjenje otrok, mora biti vajen nepričakovanih in nenavadnih gibov otrok. Pomembno je, da je v dobrem fizičnem stanju in ima pri veterinarju opravljene vse potrebne preglede (Goddard, Gilmer, 2015). Pes se v šolanju nauči pripravljenosti na moteče dejavnike. Nauči se gledati skrbnika, dati tačko ter mirno hoditi ob povodcu in ne skakati na ljudi (Sheckler, 2017).

Za izvedbo terapije s psom je potreben certifikat in trening, kar potrebuje vodnik in pes. Pes mora opraviti začetni test, ki preveri njegov temperament, sledi trening poslušnosti, kjer se nauči osnovnih povelj in je pripravljen na dodaten trening terapevtskega psa, kjer se ponovno spodbuja ustrezno vedenje.

Za terapijo ni primeren vsak pes, preferirajo se določene karakteristike psa: socializiran pes, ki je zainteresiran za igro z otroki, pes zmožen hitre in učinkovite umiritve, zmožen prenašanja glasnih, nenavadnih in zanj novih zvokov, fizično sposoben prenašanja različnih aktivnosti, pes s pomanjkanjem agresivnih tendenc in z razumevanjem ter toleranco do drugih psov (Putz, 2014). Otroci so si med seboj različni, zato je pomembno, da ne prevzamemo mišljenja, da je le ena pasma za otroka edina dobra. Pri izbiri psov se priporočajo naslednje pasme: zlati prinašalec, pudelj, labradorec in labradoodle, saj so mirnega karakterja in visoke inteligence (Sheckler, 2017).

1.1.3 Uporaba terapije s psom v delovni terapiji

Za terapijo s psom se lahko usposobi posameznik iz različnih profilov: delovni terapevti, fizioterapevti, zdravniki, psihologi itd. Delovni terapevt, ki se dodatno izšola za terapevta, usposobljenega terapije s psom, primarno ostaja terapevt, ki sledi poteku delovno terapevtske obravnave.

Ta lahko psa vključi v različna področja otrokovega delovanja: osnovne dnevne aktivnosti, širše dnevne aktivnosti, počitek in spanje, izobraževanje, delo, igra, prosti čas in sodelovanje v družbi. Dnevne aktivnosti so aktivnosti, kjer je osnova skrb zase in kamor uvrščamo osebno higieno, hranjenje, oblačenje, kopanje ipd. Širše dnevne aktivnosti so aktivnosti povezane s vključevanjem posameznika v širše fizično, socialno in kulturno okolje. Usmerjene so v komplekse interakcije in zajemajo skrb za druge, uporabljanje komunikacijskih sredstev, denarja, priprava obrokov, nakupovanje ipd. Aktivnosti spanja in počitka vzdržujejo zdravje in aktivno sodelovanje človeka. Področje izobraževanja se nanaša na aktivnosti, ki so potrebne za vlogo učenca ter na sodelovanje v izobraževalnem okolju. Področje dela (le pri odraslem) zajema vključitev v plačano delo in prostovoljne aktivnosti. Področje igre zajema spontane in organizirane aktivnosti, ki vzpodbujajo veselje in zabavo. Prostočasne aktivnosti so neobvezne aktivnosti, ki se izvajajo s strani notranje motiviranega posameznika. Aktivnosti sodelovanja v družbi zajemajo vedenje, pri katerem se od posameznika pričakuje sodelovanje v socialnem sistemu: družinske, skupnostne aktivnosti, prijateljstva, vrstniki (AOTA, 2008).

Participacija otroka v aktivnostih je pomemben medij za njegovo povezovanje z okoljem, ki hkrati krepi pomen in kakovost njegovega življenja. Delovni terapevt usmerja in krepi izvedbo aktivnosti pri njem (Oven, 2016), pes pa predstavlja orodje, s pomočjo katerega želi terapevt vplivati na izboljšanje delovanja čustvenih, vedenjskih, socialnih in kognitivnih spretnosti otroka (Velde et al., 2005).

Na področju dnevnih aktivnosti, prisotnost psa motivira otroka pri izvajanju osebne higiene: dobro izšolanemu psu otrok izrazi povelje, ki od psa zahteva, da odpre ali zapre pipo, kjer si mora otrok zjutraj umiti obraz in zobe. Omenjena aktivnost vpliva na otrokovo motivacijo in ohranjanje aktivnosti kljub pasji prisotnosti. Psa ob aktivnosti nagradi, s čimer vzdržuje njegovo motivacijo, otrok pa krepi občutek odgovornosti ter vzdržuje dvosmerno pozornost, saj ga pohvali in izvaja proces umivanja zob. Pes otroku pri umivanju pridrži ali prinese

brisačo ter ostale osebne pripomočke. Krepi tudi fizično zdravje otroka, saj ta psa pelje na sprehod in s tem izboljšuje tako svoje fizično in psihično počutje kot svojo funkcionalno mobilnost. Otrok sodeluje pri aktivnostih umivanja, hranjenja in česanja psa in uporablja svoje znanje ter spretnosti. Tako aktivnost vpliva na njegovo čustveno inteligenco in krepi njegov občutek za potrebe drugih. Pri oblačenju in slačenju pes pomaga otroku pri prinašanju oblačil iz polic, omar, predalov, slači dolge rokave ipd. Na področju igre oz. aktivnosti prostega časa vključimo psa v izvedbo športnih aktivnosti z otrokom: igranje z žogo, tek, obisk živalskega vrta ipd (Burgoyne et al., 2013).

Otroku se ob prisotnosti psa izboljša počutje, postane aktivnejši na področju igre, pristočasnih aktivnosti in šolskega dela. Otrok razvije večjo neodvisnost, pes pa mu pomaga pri bolj pogostem in intenzivnem vključevanju v socialne situacije (Hall et al., 2017).

Pes je vključen kot motivator in spremljevalec otroka, olajšuje mu komunikacijo z ostalimi ljudmi in s svojo prisotnostjo vpliva na otrokovo vzdržljivost in koncentracijo. Kot spremljevalec mu lahko pomaga pri nakupovanju in ostalih socialnih opravilih, ki se jih starši otrok s SAM izogibajo zaradi nepričakovanega vedenja otroka v socialnih okoljih. Vključitev psa olajša vzgojno-izobraževalni proces ter vpliva na boljše počutje staršev (Burgoyne et al., 2012).

Starše ali skrbnike je treba seznaniti z morebitnimi omejitvami kot tudi prednostmi ter namenom terapije s psom. Omejitve, ki jih predstavlja prihod terapevtskega psa v posameznih družinah se razlikujejo glede na njihov življenjski stil. Kot glavna težava se navaja dodatna skrb za psa poleg otroka, saj pes potrebuje hranjenje, česanje, fizično aktivnost, potrebni so obiski pri veterinarju, finančna sredstva itd. Starši se srečujejo z naslednjimi vprašanji: »Ali se bo moj otrok povezal s psom?«, »Kako bo, če otrok psa ne bo maral?«, »Kako se bo otrok odzval, če se psu kaj zgodi?«, »Kdo bo za psa skrbel?«, »Kdo ga bo financiral?«. Terapevt mora biti seznanjen z morebitno travmatično izkušnjo otroka s psom ali prisotnostjo strahu: s primernim vodenjem strokovnjaka in sodelovanjem terapevtskega psa je aktivnost za otroka izkušnja, s katero pridobi zaupanje in spoštovanje do psa ter premaga svoj strah (Goddard, Gilmer, 2015; Sheckler, 2017).

Terapevt mora biti seznanjen z morebitnim alergijami otroka: 10 % ljudi je alergičnih na pasjo dlako, kot hipoalergijski pes je najboljša pasma pudelj, ki ne pušča dlake. Terapijo s psom se prilagodi z umivanjem rok in uporabo rokavic, pes pa ostaja na zanj namenjeni

blazini, da ga otrok opazuje z razdalje. Pozornost je treba nameniti diagnosticirani astmi ali morebitnem *Staphylococcus Aureus* in *Clostridium Difficile*, kar je kontraindikacija terapije s psom. Terapevt se mora zavedati, da prisotnost terapevtskega psa morda ne bo učinkovala, prav tako pa mora biti uglašen na psa, ki je zmožen morebitnih nepravilnih vedenj (Goddard, Gilmer, 2015; Sheckler, 2017; Velde et al., 2005).

1.1.5 Vpliv psa na otroka in družino

Izboljšanje s pomočjo terapije s psom, ki vpliva na percepcijo otrokovih simptomov, se uvršča v komplementarno in alternativno medicino. Poleg napredka pri psihiatričnih diagnozah otrok in mladostnikov se je ta pokazal tudi pri starejši populaciji: bolnikih z rakom in drugimi težjimi diagnozami, povojnih veteranih s PTSM (Posttravmatska stresna motnja – PTSM), gibalno in slušno oviranih itd (Goddard, Gilmer, 2015; Mey, 2017).

Terapija s psom služi kot pospeševalec socialnih interakcij pri otroku s SAM, za katerega je značilno oteženo vzpostavljanje medsebojnih odnosov, ponavljajoči vzorci vedenja in gibanja (ploskanje z rokami, pogosto ponavljanje fraz, omejen govor, ponavljajoči zvoki), oteženo razumevanje obrazne mimike ter težave v komunikaciji (uporaba in razumevanje jezika in osredotočenost le na določene, otroku atraktivne teme). Naštete posebnosti so pogosto sredstvo norčevanja s strani vrstnikov in okolice (Becker, 2017; Mey, 2017; O'Haire, 2014).

Pes v primerjavi s človekom ali igračo že s prisotnostjo omogoči bolj pogoste in daljše socialne interakcije, znižuje stres znotraj njih, otroka pomirja in zvišuje razpoloženje. Otroku omogoči občutek varnosti in pripadnosti, saj mu predstavlja varen in poznan objekt v neugodnih okoliščinah, kjer je obdan z nepoznanimi ljudmi ali vrstniki. Pes je živo bitje, ki omogoči otroku s SAM hitrejše navezovanje stikov z vrstniki, saj deluje kot objekt zanimanja za druge otroke (Becker, 2017), hkrati pa nudi senzorno izkušnjo (Goddard, Gilmer, 2015). Prav tako mu pomaga krepiti psihološke komponente in omogoča doživljanje različnih pozitivnih emocij (Mey, 2017).

Poleg intervencij terapije s psom v delovnoterapevtski obravnavi vključitev psa kot stalnega spremljevalca in člana družine v otrokov dom prispeva k zvišanju kvalitete življenja celotne družine. Pes že ob prihodu v družino zniža raven kortizola za 10 %, po štirih tednih pa za 48

% Starši otroka s SAM se pogosto srečujejo z neprijetnimi situacijami v socialnem okolju: zaradi vedenjskih in emocionalnih posebnosti je pogosta pojavnost izbruhov pri otroku s SAM. Socialne situacije, kot so nakupovanje, igranje na igriščih ipd, postanejo za starše stresne, nekateri starši se tako zavestno začnejo izogibati socialnim situacijam, kar vodi v socialno izolacijo (Burgoyne et al., 2012; Munoz Lasa et al., 2014).

Otroku s SAM omogočimo, da se s psom poveže na način, ki ga z ostalimi ne bi zmogetl. Starši navajajo, da pes postane otrokov najboljši prijatelj, saj otroka pomiri in predstavlja zanesljiv ter varen objekt, s katerim otrok vzpostavi prijateljstvo in navezanost. Pes je bitje, ki je otroku sposobno ponuditi odnos, v katerem ni kritike ter negativnih odzivov, ki jih je otrok deležen v ostalih socialnih interakcijah z ljudmi. Hkrati mu neposredno izkazuje čustva: veselje, ranljivost, potrebo po pozornosti ter ostale plati emocij, katerih od vrstnikov in družine tako transparentno ne more prejeti (Burgoyne et al., 2012; Munoz Lasa et al., 2014; Reis, 2013).

Otrok s SAM ima pomanjkljivo željo po odnosu, sam kreira svoj svet, v katerem je sam sebi zadosten in ločen od ostalih. Pes olajša vstop v njihov svet in omogoči vzpostavljanje odnosa z njimi. Raziskava, ki je preverjala učinkovitost psa v prostoru z otrokom v primerjavi z učinkovitostjo raznovrstnih igrač, plišastih živali in tehnologije, je pokazala, da otroci namenijo večjo pozornost živali in da ima le-ta večje število pozitivnih učinkov na otrokovo vedenje v primerjavi z ostalimi predmeti (Mey, 2017, Sheckler, 2017).

Zaradi neozaveščenosti okolica otrokove starše označi kot neodgovorne, nesposobne vzgoje in socializacije. Pes spodbuja normalno funkcioniranje družine in omogoči obiskovanje krajev in situacije, ki prej niso bile mogoče. S tem zvišuje prepoznavnost omenjene populacije otrok, empatijo, sprejemanje, zavedanje okolice in omogoča oporo celotni družini, saj znižuje stresne in neprijetne situacije, hrkati pa starši ob dolgotrajni prisotnosti psa navajajo zvišanje kvalitete življenja. Terapevski pes je lahko označen z oprsnico, na kateri je vizualno prikazano in navedeno, da je izšolan terapevtski pes, s čimer pripomore k informiranju javnosti o prisotnosti otroka s posebnimi potrebami (Burgoyne et al., 2012; Hoagwood et al., 2017; Munoz Lasa et al., 2012).

Starševstvo otroku z razvojno motnjo je v korelaciji z nižjo kvaliteto življenja staršev, pogostejša je manifestacija psihičnih bolezni: pojavnost anksioznosti in večja pojavnost stresa v primerjavi s starši otroka, katerega razvoj poteka normalno (Wright et al., 2015).

Skrb za psa v družini otroka s SAM povzroči naslednje pozitivne spremembe: sprememba življenjskega stila družine, saj skrb za psa poveča povezanost družinskih članov. Aktivnosti kot sta sprehod in nega psa imata direkten učinek na počutje celotne družine (Grigore, Rusu, 2014; Reis 2013, Wright in sod, 2015). Starši, ki imajo doma žival, navajajo, da je otrok ob prisotnosti živali sposoben producirati odziv na druge objekte, kar se izraža skozi dejavnost povpraševanja in pridobivanja informacij iz okolice. Pojav pozitivnih vedenj pri otroku s SAM po terapiji s psom je v korelaciji z zmanjšanjem stresa pri otrokovih starših (Mey, 2017; Wright et al., 2015).

1.1.7 Inkluzija psa v šolo in bolnišnico

Številni terapevti si prizadevajo za vključitev psa v javne institucije, saj ima pes poleg otroka pomirjajoč učinek tudi na zaposlene v instituciji. Prisotnost psa v institucionalnih okoljih ni tipična: v šolah, bolnišnicah, zavodih ipd. V šoli prisotnost terapevtskega psa pozitivno vpliva na počutje vseh otrok. Pes v skupnem prostoru otrok postane objekt zanimanja in spodbudi njihovo sodelovanje v skupinskih aktivnostih (Reis, 2013; Sheckler, 2017; Velde et al., 2005).

Otrok s SAM je pogosto žrtev norčevanja s strani vrstnikov, kar pri otroku povzroči občutke nesprejetosti, tesnobe in žalosti ter poveča pojav negativnih vedenj in izogibanje šolskemu okolju. Socialno vključenost otrok v obdobju šolanja so poskusili izboljšati s vključenostjo terapevtskih psov v izobraževalni proces otroka. Pri otrocih s SAM, ki imajo redno izkušnjo obiskovanja bolnišnic, postane terapija v takšnih primerih prijetnejša, znižuje se stres in travmatiziranost zaradi neprijetnega doživljanja okolja (O' Haire, 2014; Sheckler, 2017).

1.1.8 Aktivnosti s psom v delovno terapevtski obravnavi

Terapevtski pes oblikuje trojno sodelovanje: terapevta, otroka in psa, kjer terapevt posreduje psu navodila, na podlagi katerih le-ta korigira otroka in znižuje neadekvatna vedenja, kot so nenadni izbruhi, hitenje ipd ter s prisotnostjo pomirja otroka (Burgoyne et al., 2012).

Pes simbolično predstavlja most med terapevtom in otrokom, saj se skozi utrjevanje odnosa s psom, otrok začne povezovati tudi s terapevtom. Otroci, ki so bili v interakciji z različnimi terapevti, so ustvarili vez le s tistimi, ki jih je spremljal terapevtski pes: otroci so postali

aktivnejši v terapiji, o terapiji so poročali družinskim članom ter postali željni obiska terapije. Občutek varnosti, ki ga vzbudi pes, povečuje svobodo otroka pri izvajanju aktivnosti in zvišuje osredotočenost na aktivnost. Terapijo z asistenco živali je mogoče izvajati v različnih okoljih, individualno ali skupinsko (Brady, 2015, Munoz Lasa et al., 2014; Reis, 2013). Psa uporabimo v pripravljanih aktivnostih, kjer uporabnika pripravimo na učenje novih spretnosti, katere bo le-ta kasneje izvedel v drugačnih situacijah tudi brez psa (Sheckler, 2017).

Aktivnost sprehoda v socialnem okolju izboljšuje socialne spretnosti otroka, saj je otrok hkrati v kontaktu s psom prek povodca, s čimer pes nevtralizira otrokove poskuse prehitrega in naglega gibanja, morebitno stopanje s poti ter s svojo prisotnostjo zmanjšuje verjetnost pojava izbruhov ali nezaželenih vedenj ipd. Z držanjem povodca se krepi fleksija prstov, hkrati pa je otrok izpostavljen različnim socialnim situacijam, ki bi v njem lahko vzbujale nemir, a je zaradi prisotnosti psa sposoben boljših socialnih spretnosti (Burgoyne et al., 2012).

Skrb za psa predstavlja pri otroku novo okupacijo, saj z njegovim hranjenjem terapevt povečuje otrokov čut za odgovornost, pripravljalo aktivnost odpiranja posodice z briketi in njihovo pobiranje iz nje vpliva na fino motoriko: ekstenzija in fleksija prstov. Otrok skozi aktivnost, ki vključujejo dotik in gibanje psa, pridobi senzorne izkušnje. Pri otroku, ki je sposoben uporabe pripomočkov za česanje psa, delujemo posredno na funkcionalnost in vzpostavljamo samostojnost na področju osebne nege. Z omenjenimi aktivnostmi spodbujamo neodvisnost in možnost samostojne skrbi za psa (Burgoyne et al., 2012, Sheckler, Starkweather et al., 2017).

Pozitivni učinki terapije s psom vplivajo na vzpostavitev novih metod dela pri otrocih s SAM. Predmet raziskav je vključitev digitalne tehnologije oz. aplikacij, s prikazom virtualnih hišnih ljubljencev, za katere otrok skrbi, jih hrani, sprehaja ipd. Ker je pri otrocih z avtizmom prisoten deficit v funkcioniranju zrcalnih nevronov, ki so odgovorni za identifikacijo gibanja subjekta in zaznavo ter reakcijo na gibanje drugega objekta, je aktiven odgovor na takšno gibanje pri otrocih s SAM možen z uporabo igre, v kateri skrbi za žival. Mnogi otroci s SAM trpijo zaradi netipične drže in gibanja: razvoj tehnologije, ki simulira gibanje psa ali konja, omogoči možnost, da otrok sedi na hrbtu živali, s čimer se izboljšuje otrokovo motorično funkcioniranje (Siewertsen et al., 2015).

1.1.9 Izvedba skupinskih aktivnosti

S skupinskimi aktivnostmi s vključitvijo psa želimo vplivati na sposobnosti socialne komunikacije, razumevanja občutij in misli drugih oseb, občutek izoliranosti in redukcijo depresivnih simptomov. Pes ustvari prijetnejše vzdušje ob skupinskih aktivnostih, krepi socialno vključevanje otroka in povečuje sposobnost razumevanja misli ter čustev drugih oseb. Skupinske aktivnosti temeljijo na krepitvi šibkih področij avtističnega otroka. Otroci se v skupini spoznavajo, ustvarjajo prijateljstva, komunicirajo, krepijo igralne sposobnosti, empatijo ter sposobnost reševanja konfliktov (Becker, 2017).

Izvedba skupinske aktivnosti temelji na pristopu spodbujanja pozitivnih interakcij, igri vlog, modeliranju in uporabi direktnih navodil, hkrati pa se spodbuja povratna informacija med člani skupine. Ob prisotnosti psa otroci vzpostavijo večjo verbalno komunikacijo v skupini in dlje trajajoče socialne interakcije. Raziskave navajajo, da je otrok s SAM manj odziven na ljudi, v primerjavi z živaljo: z uporabo terapije s psom se je zmanjšalo terapevtovo število pozivov otroku naj vzpostavi socialno interakcijo. Delo terapevta v skupini temelji na pregledu že vzpostavljenih sposobnosti, uvodu v aktivnosti, izvedbi in evalvaciji izvedbe (Becker, 2017; Grigore, Rusu, 2014).

Terapijo s psom lahko izvedemo s strategijo pogojevanja, kjer aktivnost z otrokom razdelimo na dva dela. V prvem delu opravimo za otroka manj prijeten del obravnave, potem pa sledi terapija s psom, ki jo izvedemo skozi aktivnost ali brez nje. Pomembna je prisotnost psa, ki služi kot nagrada za otrokovo prejšnje delo in sodelovanje v obravnavi, ki je za otroka mnogokrat stresno in neprijetno. Raziskave navajajo povišan nivo entuziazma otroka z uporabo terapije s psom, kar pripomore k večji želji po sodelovanju v naslednji obravnavi (Grigore, Rusu, 2014).

Delovni terapevt lahko v terapiji uporabi tudi agility. To je športna disciplina, izvedena s psom, ki skupaj z vodnikom premaguje različno zaporedje ovir, kot so preskoki, tuneli, slalom, most ipd. Aktivnost izvedemo v okolju, kjer lahko postavimo agility ovire. Pri izvedbi aktivnosti je vključen otrok, trener psa in terapevt. V prvem delu strukturirane aktivnosti bo lahko otrok po navodilih trenerja vodil in usmerjal psa po ovirah, ki so postavljene v ravni liniji, dolgi 3 metre. Uporabljenih ne sme biti preveč ovir (približno 5), dolžina pa ne predolga zaradi ohranjanja motivacije otroka in psa. Trener ob prisotnosti terapevta otroku posreduje navodila, nato pa otrok skupaj s psom premaguje ovire, psa

usmerja s pomočjo lastnega telesa in verbalnih navodil. Pri nestrukturiranem delu aktivnosti je pomembno, da otrok pridobi pozitivno izkušnjo s psom in občutek sprostitve, kar doseže pri igri s psom po končanem vodenju skozi ovire. Raziskave so pri omenjeni aktivnosti pokazale aktivacijo parasimpatičnega živčevja in zvišanje dobrega počutja skozi aktivnost igre, ljubkovanje in strmenje psu v oči (Pop, 2016).

2 NAMEN

Namen diplomskega dela je pregledati ugotovitve raziskav o učinkovitosti terapije s psom pri obravnavi otroka s SAM in predstaviti najnovejše rezultate raziskav na omenjenem področju.

Namen diplomskega dela je opredeliti terapijo s psom pri otroku s SAM, razpravljati o namenu in učinkih vključitve tovrstne terapije in predstaviti delo delovnega terapevta v obravnavi otroka s SAM skozi aktivnost terapije s psom.

Oblikovano je bilo naslednje raziskovalno vprašanje:

- Kako prisotnost psa vpliva na otroka s SAM in njegov napredek v delovno terapevtski obravnavi?

3 METODE DELA

V diplomskem delu je uporabljena opisno raziskovalna ali deskriptivna metoda s sistematičnim pregledom literature. Zbiranje strokovne literature je potekalo po bibliografskih bazah in ročno v fizični obliki literature v letu 2018. Pridobivanje je potekalo z iskalniki e-virov: Google Učenjak – Google Scholar info, PubMed in po izbranih e-virih: ScienceDirect. Uporabljena je bila strokovna, znanstvena, slovenska in tuja literatura. Pridobljeni podatki so bili analizirani in vključeni v diplomsko delo.

Ključne iskalne besede v slovenskem jeziku so bile: avtizem, delovna terapija, terapija s psom, terapija z živalmi, otrok s SAM ter v angleškem jeziku: autism, occupational therapy, animal-assisted therapy, animal assisted therapy, child with autism spectrum disorder. Tendencia pri pregledu literature je pridobiti in raziskati najnovejše rezultate iz raziskav do leta 2018, za opredelitev teoretičnih konceptov in teoretičnega okvirja je vključena literatura iz leta 1982. V začetnem procesu iskanja literature je bilo pregledanih 42 člankov, od tega je 13 raziskav izpolnjevalo kriterije za vključitev. V teoretična izhodišča diplomskega dela je bilo poleg temeljne literature vključenih 35 člankov.

Vključevalni kriteriji pri izboru člankov so bili: raziskave, ki raziskujejo vpliv psa na čustveno, fizično in sociološko komponento delovanja pri otroku s SAM v delovno terapevtski obravnavi; raziskave, ki zajemajo populacijo otrok s SAM; objava v obdobju 2013–2018, vključitev temeljnih, novejših del; objava v slovenskem ali angleškem jeziku; objavljena znanstvena dela; terapija in aktivnost z asistenco živali.

Izključitveni kriteriji: znanstvena dela starejša od leta 2013, raziskave, ki na področju pedopsihiatrije niso zajemale otroka s SAM.

Pri analizi in povzetku člankov v tabelo je uporabljen način »review matrix« (Križaj, 2012). Tabela 1 predstavlja ključne podatke posameznih raziskav.

4 REZULTATI

V pregled je bilo vključenih 13 raziskav, ki so izpolnjevale kriterije za vključitev.

Vzorčenje pri izbranih študijah

V študijah je bilo uporabljeno namensko vzorčenje, kjer so udeleženci vključeni na podlagi vključitvenih kriterijev in podajo informacije pomembne za raziskovalno vprašanje (Padget, 1998). Uporabljeno je bilo tudi vzorčenje po principu snežne kepe. Vključene so bile kvantitativne in kvalitativne študije z reprezentativnim vzorcem.

Zbiranje in analiza podatkov pri izbranih študijah

Za zbiranje podatkov so bili v vključenih študijah uporabljeni polstrukturirani in strukturirani intervjuji. Polstrukturirani intervjuji so vsebovali vnaprej pripravljena okvirna vprašanja oz. teme, ki so jim sledila podvprašanja. V petih primerih je bil uporabljen sistematični pregled literature, en polstrukturiran intervju in en strukturiran, ena študija primera ter klinična opazovanja.

Tabela 1: *Kronološki prikaz pregledanih študij v povezavi s vplivom psa na otroka z avtizmom v letu 2013–2018*

Avtor	Namen	Vzorec	Metoda	Izsledki
Berry et al. (2013)	Raziskati uporabnost asistenc psa v obravnavi otrok z avtizmom in vključitve psa v njegovo družino.	Namensko vzorčenje, 6 raziskav, 97 otrok, starosti 3–15 let, diagnostični kriterij zajema otroke z avtizmom in pervazivne razvojne motnje, poudarek na socialnem vedenju in uporabi jezika.	Kvalitativna študija, 6 sistematični pregled kvalitativne literature.	Rezultati ob vključitvi psa v obravnavo navajajo iniciativo otroka po vzpostavljanju komunikacije, opozarjajo na možnost pojavnosti stereotipnih vzorcev vedenja (»hand flapping«) zaradi čustvene vznemirjenosti otroka nad prisotnostjo psa.

Ries (2013)	Raziskati mnenje terapevtov o učinkih terapije z živaljo na področju pediatrije (vključeni otroci z avtizmom).	Namensko vzorčenje, 6 terapevtov, vzorec snežne kepe.	Kvalitativna raziskava, pol strukturirani intervju.	Terapevti potrjujejo, da so otroci ustvarili vez le s terapevti, ki jih je spremljal pes. V terapiji so postali aktivnejši, o njej govorili doma in postali željni obiska terapije.
Burgoyne et al (2014)	Raziskati vidike staršev otrok z avtizmom glede vrednosti prisotnosti psa spremljevalca ob otroku.	Namensko vzorčenje, 134 staršev, ki so uporabljali psa spremljevalca in 87 staršev, ki niso uporabljali psa spremljevalca, diagnostični kriterij je zajemal starše otrok z avtizmom.	Kvalitativna raziskava, strukturiran intervju.	Rezultati navajajo mnenja staršev glede pomembnosti psa kot objekta, ki nudi varnost in hkrati spodbuja pozitivno sprejemanje s strani okolice, v kateri se otrok nahaja.
O Haire et al (2014)	Raziskati učinkovitost vključevanja aktivnosti z živalmi v šolsko okolje.	Namensko vzorčenje, 64 otrok, starosti 5–12 let, diagnostični kriterij je zajemal otroke z avtizmom, 15 šol v Avstraliji, 41 različnih učilnic.	Kvalitativna raziskava, ocenjevalni instrumenti: <i>PDDBI-Pervasive Developmental Disorder Behavior Inventory in SSRS-Social Skills Rating System</i> , metoda opazovanja.	Zvišan interes otrok za šolanje in obiskovanje pouka v času, ko je bila žival prisotna v razredu. Prisotnost živali je zmanjšala otrokov občutek osamljenosti, ogroženosti in otrokovo negativno doživetje šolskega okolja.

Davis et al (2015)	Raziskati relevantnost in kvaliteto študij, ki so preučevale vključitev živali v obravnavo in zdravljenje otrok z avtizmom.	Namensko vzorčenje, identificiranih 20 študij, ki so vključevale 330 otrok, starosti 3–16 let, diagnostični kriterij študij zajema otroke s SAM, Aspergerjev sindrom in pervazivne razvojne motnje.	Kvalitativna študija, sistematični pregled literature.	8 od 20 raziskav je ugotovilo pozitivne rezultate intervencije živali v obravnavi, preostalih 12 navaja mešane rezultate. Nobena študija ne navaja striktno negativnih rezultatov. Opozarjajo na negativne posledice za žival, potrebno bi bilo večje število metodološko ustreznih raziskav.
Wright et al (2015)	Raziskati vpliv psa na stres otroka z avtizmom.	Namensko vzorčenje, 38 družin otrok s psom, starosti otrok od 2 do 16 let, diagnostični kriterij: otroci z avtizmom.	Kvalitativna raziskava, študija primera.	Pojavnost ustreznih vedenj pri otroku z avtizmom je ob prisotnosti psa povezana z zmanjšanjem stresa tako pri otroku kot pri starših otroka z avtizmom. Glavne teme: prisotnost psa in vpliv na fizične spremembe pri otroku in sprememba družinske dinamike ob prisotnosti psa.
Goddard in Gilmer (2015)	Raziskati vlogo in vpliv živali na področju pediatrije (vključeni otroci z avtizmom).	Namensko vzorčenje, starost otrok do 18 let.	Kvalitativna raziskava, sistematični pregled literature leta 2012	Prisotnost psa pomaga otroku lažje prenesti bolečino in zmanjša občutek tesnobe.

Fung (2017)	Raziskati učinkovitost asistenc psa in njegovo vključitev v aktivnost igre z otrokom s SAM.	Namensko vzorčenje, 2 otroka, starosti 8 in 10 let, noben ni imel doma psa.	Kvalitativna študija, metoda opazovanja, metoda snemanja.	Intervencija psa facilitira socialno komunikacijo otroka. Povišala se je otrokova želja po interakciji s terapevtom kot tudi verbalna komunikacija otroka. Avtorji navajajo še zmanjšanje neprimernih vedenj.
Sarnecki (2017)	Preučiti prednosti vključitve terapije z živalmi obravnavo.	Namensko vzorčenje, 7 raziskav, z objavljenih v letu 2005–2016, iskalne besede: avtizem, terapija s psom, socialne sposobnosti, terapija z živalmi.	Kvalitativna študija, sistematični pregled kvalitativne in kvantitativne literature.	Otroci z avtizmom so senzitivni in odzivni na prisotnost psa, ki ima neposreden vpliv na izboljšanje socialnega in zdravstvenega stanja otroka: znižanje stresa, krvnega pritiska in zaznavanja bolečine.
Becker et al (2017)	Primerjati socialne sposobnosti otrok, ki so bili vključeni v obravnavo s psom, v primerjavi z obravnavam brez prisotnosti psa.	Namensko vzorčenje, 31 otrok, starosti 8–14 let, je diagnostični kriterij vključeval otroke z avtizmom.	Kvalitativna raziskava, 12-tedenska metoda opazovanja, uporaba naslednjih lestvic: Social Responsive Scale (SRS-2), Children's Depression Inventory CDI-2, Social Language Development Test (SLDT).	Vključenost psa v obravnavo je učinkovita metoda za izboljšanje socialnih spretnosti. Pri otrocih vključenih v obravnavo s prisotnostjo psa je zabeležen zmanjšana tendenca po izolaciji in depresivni simptomatiki, vzpostavljanje očesnega kontakta, izboljšanje kognitivnih funkcij.

Hoagwood et al. (2017)	Raziskati učinkovitost terapije z živaljo pri obravnavi otrok (vključeni otroci z avtizmom).	Namensko vzorčenje, 24 člankov, otroci starosti 21 let, diagnostični kriterij.	Kvalitativna metoda, sistematični pregled literature v letu 2000–2015.	Rezultati pri otrocih s SAM zajemajo izboljšanje socialnega funkcioniranja, tendenco po senzorni izkušnji, izboljšanje motoričnih in prilagoditvenih spretnosti, zmanjšanje stresa, čustvena pomirjenost, zmanjšanje hiperaktivnosti, zvišanje tendence po verbalni komunikaciji in interakciji.
Mey (2017)	Raziskati metodo vključitve psa v obravnavo za izboljšanje otrokovih interakcijskih spretnosti.	Namensko vzorčenje, 3 otroci, starosti: 6, 12, 16 let. Vzorec izbran na osnovi snežne kepe, diagnostični kriterij je zajemal otroke z avtizmom.	Kvalitativna raziskava, klinično opazovanje.	Otroci so kljub ostalim igračam v prostoru največjo pozornost namenili živali, pes je otroku pomagal vzpostaviti samozaupanje in zapustiti cono udobja. Otrok je lažje poskusil vzpostaviti socialne interakcije. Starši otrok navajajo, da je otrok z avtizmom ob živali sposoben odziva na druge objekte, povprašuje in pridobiva informacije.

5 RAZPRAVA

Na podlagi rezultatov raziskav smo dobili odgovor na raziskovalno vprašanje: Kako prisotnost psa vpliva na otroka s SAM in njegov napredek v delovno terapevtski obravnavi?

S pregledovanjem najrazličnejših virov smo ugotovili, da je vključitev psa v obravnavo naprednejša in učinkovita metoda, ki omogoča kakovostnejšo obravnavo otrok s SAM. Otroci so postali aktivnejši na področju dnevnih aktivnosti in razvili večjo neodvisnost ob vključitvi psa v obravnavo (Becker et al, 2017).

Sarnecki (2017), Mey (2017) in Reis (2013) ugotavljajo, da terapija s psom povzroči nevrološke spremembe v možganih otroka. Duševno zdravje otrok, ki so v interakciji s terapevtskim psom, je v primerjavi z otroki brez terapevtskega psa drugačno, kar je pri otrocih s terapevtskim psom zabeleženo skozi višje število pozitivnih vedenj: smejanje, dlje trajajoč kontakt in izražanje empatije.

Pes otroku z avtizmom vzbuja občutek varnosti, ki ga otrok potrebuje za lažje premagovanje izzivov. Začetek obravnave, izvajanje aktivnosti in spoznavanje delovnega terapevta, sprva zanj predstavljajo neznano situacijo, ki jo lahko otrok doživlja kot stresno, kar oteži začetek obravnave in vzpostavitev odnosa med delovnim terapevtom in otrokom. Burgoyne s sodelavci (2012), Becker (2017) in Mey (2017) navajajo pospešeno vzpostavitev interakcije terapevta in otroka ob vključitvi psa v delovnoterapevtski proces.

Pes je kot most, ki zmore povezati otroka in delovnega terapevta. Grigore in Rusu (2014) dodajata, da se otroci s SAM hitreje odzivajo na živali kot na ljudi. Otrok ustvari s psom posebno vez, vendar obravnavo nadzira in usmerja prisotnost terapevta, katerega nato otrok lažje sprejme kot poznanega človeka. Davis s sodelavci (2015), Fung (2017) in O' Haire s sodelavci (2014) na področju socialnih spretnosti ugotavljajo, da intervencija psa facilitira socialno komunikacijo otroka, zvišuje samoiniciativnost in tendenco otroka po socialnem okolju. Zvišana samoiniciativnost se je odražala z željo po komunikaciji, interakciji v obravnavi ter sprejemanju odločitev. Otrok je bil sposoben vzpostaviti dlje časa trajajoč očesni stik, napredoval je v komunikacijskih spretnostih: spontanost govora, izboljšanje gramatike, sposoben je bil uspešnejše adaptacije na stresne in socialne situacije. Z zviševanjem samozavesti, občutka udobja in domačnosti je otrok pripravljen vstopati v socialne interakcije.

Pes pa ni le terapevtski medij, ki vpliva na lajšanje fizične in čustvene stiske, ampak pripomore k zdravljenju težjih duševnih stanj. Travma zajema težjo duševno rano, ki pripelje do motnje v duševnem funkcioniranju in je lahko del psihične strukture otroka s SAM. Hoagwood s sodelavci (2017) in Mey (2017) glede duševnega zdravja otrok potrjujejo učinkovitost terapije s psom pri zdravljenju travme. Terapija s psom je pripomogla k izboljšanju emocionalne navezanosti otroka na drugo osebo, vključenosti v vsakdanje življenje, izboljšanje senzornega procesiranja in razvoj spretnosti, ki nudijo pomoč drugemu ter se krepijo skozi aktivnosti, ki jih otrok lahko izvaja s psom.

Prisotnost psa pa ni koristna le tekom delovnoterapevtske obravnave. Stalna prisotnost psa ob otroku otroka umirja, Wright s sodelavci (2015) in Reis (2013) pa dodajo, da je ob prihodu psa v družino pri otroku možno opaziti porast pozitivnih vedenj, medtem ko v družinah, kjer so imeli psa že pred rojstvom otroka, ni sprememb pri vedenju otroka.

Starševstvo otroka s SAM se razlikuje, napram starševstva otroka, katerega razvoj poteka normalno. Starši otrok s SAM se velikokrat počutijo izgubljeni in utrujeni, zaradi posebnosti, ki so značilne otroku s SAM. Prihod psa v družino otroka s SAM spremeni dinamiko družine in pripomore k razbremenitvi staršev. Burgoyne in sodelavci (2012) ter Mey (2017) so v raziskavi uporabili mnenja staršev otrok s SAM, ki navajajo, da je terapevtski pes otroku omogočil samostojno sprehajanje v okolju, hkrati pa predstavljal objekt varnosti in zaščite. Ker otrok s SAM ni želel ali pa ni bil sposoben kratkotrajne vzpostavitve očesnega stika z drugim človekom, mu je interakcija s psom le-tega pomagala vzpostaviti in ohraniti. Terapija s psom je otroku pomagala razvijati zaupanje vase in druge osebe, tako je bil sposoben zapustiti cono udobja in poskušal biti aktiven v socialnih situacijah.

Berry s sodelavci (2013) in Sarnecki (2017) primerjata različne intervencije v obravnavi otroka s SAM in na osnovi uporabe naslednjih intervencij: pes, plišasta igračka psa ali druge igrače potrdi, da je intervencija s psom na področju obravnave otrok s SAM ena najuspešnejših intervencij, ki je omogočila zniževanje neadekvatnih vedenj, kot so izbruhi, želja po umiku ipd. Pes je s svojo prisotnostjo spodbudil otroka k govoru, kot živo, premikajoče se bitje je pozornost usmerjal nase in tako omogočal kvalitetnejšo obravnavo z zviševanjem koncentracije na aktivnost v obravnavi.

Med izbranimi raziskavami, naslednje tri raziskave niso zajemale delovnoterapevtske obravnave, ampak rezultate pridobljene na podlagi prisotnosti psa v različnih kontekstih ali

aktivnostih, kar najprej dokaže Wright in sodelavci (2015) skozi navedbo aktivnosti, ki vplivajo na otrokov napredek: igra psa in otroka z žogo, česanje, učenje trikov, vključenost otroka v oskrbo psa z vodo in hrano. Naštete so le ene izmed aktivnosti, skozi katere je terapija s psom vpliva na napredek otroka, zaradi česar so se izboljšale spretnosti na področju igre. Izvedba aktivnosti je zmanjšala prisotnost negativnih čustvenih vedenj otroka in njegovo doživljanje stresa.

Goddard in Gilmer (2015) ugotavljata, da je pes zmožen preusmeritve otrokove pozornosti iz zanj neprijetne situacije, hkrati pa zmanjšuje zaznavanje občutka bolečine, zabeležen je napredek pri korekciji ponavljajočih in stereotipnih vzorcev.

Prihod otroka s SAM v šolsko okolje je izziv za samega otroka, starše in okolico. Doživljanje otroka lahko spremenimo s prisotnostjo psa. O' Haire s sodelavci (2014) so v raziskavi izvedeni v šolskem okolju pri otrocih s SAM zabeležili zvišan interes otrok za šolanje in obiskovanje pouka v času, ko je bila žival prisotna v razredu. Prisotnost živali je zmanjšala otrokov občutek osamljenosti, ogroženosti in otrokovo negativno dožemanje šolskega okolja.

,

6 ZAKLJUČEK

Delež otrok, ki potrebujejo storitve na področju duševnega zdravja, narašča kot tudi število otrok s SAM. Terapija s psom igra pomembno vlogo v deovnoterapevtski stroki, saj pomaga k vzpostavljanju in ohranjanju otrokove participacije v vsakdanje aktivnosti ter omogoča interaktivnejšo in kakovostno interaktivno obravnavo. V Sloveniji delujejo organizacije, ki se zavedajo pozitivnega vpliva živali. Izkušnje s terapijo s pomočjo živali imajo v Sloveniji na pediatričnih oddelkih, obstajajo pa prizadevanja za vključitev živali tudi na druge oddelke. V Sloveniji delujejo tudi prostovoljna društva: Zavod Pet, Tačke Pomagačke, Društvo za aktivnosti in terapijo s pomočjo živali ipd, ki se trudijo ozaveščati pomena pomoči živali v terapiji in aktivnosti v različnih institucijah, kot so varstveno delovni centri, šole, vrtci, bolnišnice, domovi za starejše občane itd.

Vsak otrok se med razvojem spopada z mnogimi izzivi, vendar je obdobje šolanja in prehod v osnovno šolo pomemben mejnik v procesu otrokove samostojnosti, ki povzroči otroku tako pozitivne kot negativne občutke. Za populacijo, kot so otroci s SAM, je prehod v šolo običajno veliko težji, napram otrokom, katerih razvoj poteka normalno. Z vključitvijo psa v šolski proces bi lahko omogočili lažji prehod v omenjeno razvojno obdobje kot tudi pomiritev najrazličnejših čustvenih stanj, ki se okrepijo ob vstopu otroka v nepoznan, šolski prostor, poln izzivov. Iz pregleda literature je razvidno, kako močno bi vključitev omenjene intervencije lahko olajšala aktivnosti in doživljanje otroka s SAM v šolskem okolju. Vpliv psa bi tako pri otrocih s SAM kot pri ostali populaciji otrok spodbudil lažje učenje in ustvaril sproščeno vzdušje, hkrati pa doprinesel k celotnem boljšem počutju tako otrok kot učitelja. Vpliv psa je še vedno podcenjen in vredno je razmisliti o vključitvi terapevtskega psa, ki bi ga lahko spremljal primerno šolan delovni terapevt, v šolsko okolje.

V nadaljnjem raziskovanju je smiselno izvesti večje število nepristranskih raziskav kot tudi podrobneje raziskati vzroke za neučinkovitost terapije s psom. Pred izvedbo tovrstne terapije bi bilo treba preveriti strokovno znanje delovnega terapevta. Pred samo obravnavo pa bi bila potrebna seznanitev z otrokovimi predhodnimi izkušnjami s psi in morebitnimi negativnimi izkušnjami kot tudi alergijskimi reakcijami oz. zdravstvenimi težavami, ki lahko nastanejo zaradi prisotnosti psa. Navedeno namreč vpliva na rezultate učinkovitosti obravnave. K njeni učinkovitosti bi lahko doprinesli tudi s pridobitvijo potrebnih informacij o morebitnem neustreznem vedenju otroka, ki se lahko manifestira ob prisotnosti psa, saj pes na otroka, ki v življenju ni imel stika z živaljo, vpliva močneje kot na otroka, ki je z vedenjem živali

seznanjen. Navedeno je treba nujno upoštevati pred vključitvijo psa v delvnoterapevtski proces, saj lahko nešolan pes kot tudi nestrokovno izobražen delovni terapevt povzroči veliko škode in hkrati vzbudi dvom glede ostalih aktivnih strokovnih izvajalcev terapije s psom.

7 LITERATURA IN VIRI

AOTA – American Occupational Therapy Association (2008). Occupational therapy practice framework: domain and process, 2nd ed. American Journal of Occupational Therapy 62(6): 631–3.

Becker JL, Rogers EC, Burrows B (2017). Animal-assisted social skills training for children with autism spectrum disorders. Anthrozoos 30(2): 338.

doi: [10.1080/08927936.2017.1311055](https://doi.org/10.1080/08927936.2017.1311055).

Berry A, Borgi M, Francia N, Alleva E, Cirulli F (2013). Use of assistance and therapy dogs for children with autism spectrum disorders: a critical review of the current evidence. The journal of alternative and complementary medicine 19(2): 73–80. doi: [10.1089/acm.2011.0835](https://doi.org/10.1089/acm.2011.0835).

Binfet JT, Trotman ML, Henstock HD, Silas HJ (2016). Reducing the affective filter: using canine assisted therapy to support international University students' English language development. BC TEAL Journal 1(1): 22.

Dostopno na: <https://ojs-o.library.ubc.ca/index.php/BCTJ/article/view/225/254>.

<2.4.2019>

Brady LJ (2015). Animal Assisted Therapy. Professional Development Resources: 4.

Burgoyne L, Dowling L, Fitzgeralds A, Connolly M, Browne JP, Perry IJ (2014).

Parent's perspectives on the value of assistance dogs for children with autism spectrum disorder: a cross-sectional study. BMJ Open 4: 1–10. doi: [10.1007/s10803-015-2418-5](https://doi.org/10.1007/s10803-015-2418-5).

Busch C, Tucha L, Talarovicova A, Fuermaier ABM, Lewis-Ewans B, Tucha O (2016). Animal-Assisted interventions for children with attention deficit/hyperactivity disorder: a theoretical review and consideration of future research directions.

Psychological Reports 118(1): 293–4. doi: [10.1177/0033294115626633](https://doi.org/10.1177/0033294115626633).

Davis TN, Scalzo R, Butler E et al. (2015). Animal assisted interventions for children with autism spectrum disorder: a systematic review. *Education and training in autism and developmental disabilities* 50(3): 316–29.

Dostopno na:

<https://pdfs.semanticscholar.org/67f4/41d453a22a3dcfb29476af0c30b0b8177642.pdf>. <1.9.2019>

Fung SC (2017). An observational study on canine-assisted play therapy for children with autism: move towards the phase of manualization and protocol development. *Global Journal of Health Science* 9(7): 82. doi: [10.5539/gjhs.v9n7p67](https://doi.org/10.5539/gjhs.v9n7p67).

Glenk LM (2017). Current perspectives on therapy dogs welfare in animal-assisted interventions. *Animals* (7)7: 2–3. doi: [10.3390/ani7020007](https://doi.org/10.3390/ani7020007).

Grigore AA in Rusu AS (2014). Interaction with a therapy dog enhances the effects of social story method in autistic children. *Society and animals*: 1–21.

Goddard TA in Gilmer JM (2015). The role and impact of animals with pediatric patients. *Pediatric nursing* (41): 2. doi: [10.1163/15685306-12341326](https://doi.org/10.1163/15685306-12341326).

Hall SS, MacMichael J, Turner A, Mills DS (2017). A survey of the impact of owning a service dog on quality of life for individuals with physical and hearing disability: a pilot study. *Health and quality of life outcomes*. doi: [10.1186/s12955-017-0640-x](https://doi.org/10.1186/s12955-017-0640-x).

Hall SS, Wright HF, Mills DS (2016). What factors are associated with positive effects of dog ownership in families with children with autism spectrum disorder? The development of the Lincoln autism pet dog impact scale. *PLoS ONE* 11(2): 1–19. doi: [org/10.1371/journal.pone.0149736](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0149736).

Hall SS, Wright HF, Hames A, Mills DS (2016). The long-term benefits of dog ownership in families with children with autism. *Journal of Veterinary Behaviour* 13: 46. doi: [org/10.1016/j.jveb.2016.04.003](https://doi.org/10.1016/j.jveb.2016.04.003).

Hayen CJ (2017). *Canine-assisted psychotherapy*. Doktorska disertacija. Pacifica Graduate Institute.

Dostopno tudi na:

<https://search.proquest.com/openview/1108f747294860ca154e488af4ca4679/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>. <12.4.2019>.

Hoagwood KE, Acri M, Morrissey M, Peth-Pierce R (2017). Animal-assisted therapies for youth with or at risk for mental health problems: a systematic review. *Appl Dev Sci* 21(1): 1–13. doi: [10.1080/10888691.2015.1134267](https://doi.org/10.1080/10888691.2015.1134267).

Jensen F, Mullen S (1982). C.G. Jung, Emma Jung and Toni Wolff: A collection of remembrances. The Analytical Psychology Club of San Francisco: 36–9.

Križaj T (2012). Smiselne okupacije pri starejših. Posvetovanje: Delovna terapija stroka sedanjosti. Ljubljana: Zdravstvena fakulteta: 98.

Dostopno tudi na: <http://www2.zf.uni-lj.si/ri/publikacije/stroka2012/10.pdf>
<10.4.2019>.

Mey SC (2017). Animal assisted therapy for children with autism. International journal of child development and mental health 5: 40. doi: [10.1007/s10803-012-1707-5](https://doi.org/10.1007/s10803-012-1707-5).

Munoz Lasa S, Bocanegra MN, Alcaide VR, Arratibel Atin MA, Donoso EV, Ferriero G (2014). Animal assisted interventions in neurorehabilitation: a review of the most recent literature. Neurologia 30: 1–7. doi: [10.1016/j.nrl.2013.01.012](https://doi.org/10.1016/j.nrl.2013.01.012).

Goddard AT in Gilmer MJ (2015). The role and impact of animals with pediatric patients. Pediatric nursing (41)2: 65–71.

Dostopno na: <https://www.pediatricnursing.net/ce/2017/article41026571.pdf>
<1.9.2019>

The National Autistic Society. (2013). DSM- V.

Dostopno tudi na: <https://www.autism.org.uk/about/diagnosis/criteria-changes.aspx>.<25.5.2019>.

O' Haire ME, McKenzie SJ, McCune S, Slaughter V (2014). Effects of classroom animal-assisted activities on social functioning in children with autism spectrum disorder. The journal of alternative and complementary medicine (20)3: 162–8. doi: [10.1089/acm.2013.0165](https://doi.org/10.1089/acm.2013.0165).

O' Haire ME, Guerin NA, Kirkham AC, Daigle CL (2016). Animal-assisted intervention for autism spectrum disorder. HABRI Central Briefs: 1–8.

Dostopno tudi: <https://www.purdue.edu/vet/chab/ohaire/files/documents/O-Haire-2015-AAI-for-ASD.pdf>. <1.9.2019>

Oven A (2016). Ustvarjalnost v delovni terapiji. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede: 75.

Dostopno tudi na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-5A2OZDSW.<13.4.2019>>.

Padget DK (1998). Qualitative Methods in Social Work Research. Challenges and Rewards. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.

Pop D, Rusu AS, Miresan V (2016). The development of a canine para-agility program: positive affects in children with autism and in therapy dogs. Bulletin UASVM Animal Science and Biotechnologies, 73(1): 1. doi: [10.15835/buasvmcn-asb:11812](https://doi.org/10.15835/buasvmcn-asb:11812).

Putz J (2014). Animal-assisted therapy and it's effects on children in schools. Master of Social Work Clinical Research Papers 397: 2.

Dostopno tudi:
https://pdfs.semanticscholar.org/bc02/2f5bca5e3f683365c3f3c6d013a5cad0bd4.pdf?_ga=2.44065060.1267733509.1567434730-1622977391.1567434730.
<1.9.2019>

Reis AE (2013). The effect of animal-assisted therapy on children with disabilities. Master of Social Work Clinical Research Papers: 2–56.

Dostopno tudi:
https://sophia.stkate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1256&context=msw_papers.
<1.9.2019>

Sarnecki N (2017). Canine-assisted therapy: how it can provide social and health benefits to patients with autism spectrum disorder. Grace Peterson Nursing Research Colloquium 42. Dostopno tudi:

<https://via.library.depaul.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.si/&httpsredir=1&article=1049&context=nursing-colloquium>. <1.9.2019>

Starkweather M, Lorber C, Adams Z, Winsor S, Romandetto D (2017). Partnering to get Paws: Preparing a Pediatric Client for a Service dog: 1.

Dostopno tudi:
<https://pdfs.semanticscholar.org/8fd4/32a3d6742ff00cc16d1620b894a2215b7359.pdf> <1.9.2019>

Sheckler KA (2017). The effect of therapy dogs on children in a learning environment. Rowan University: 3–29.

Dostopno tudi:

<https://pdfs.semanticscholar.org/9355/068bd547f6f7321100130162c45f34b9f7b5.pdf>. <1.9.2019>

Stevenson K, Jared S, Hinchcliffe V, Roberts K (2015). Can a dog be used as a motivator to develop social interaction and engagement with teachers for students with autism. *Support for learning* 30(4): 342. doi: [10.1111/1467-9604.12105](https://doi.org/10.1111/1467-9604.12105).

Velde BP, Cipriani J, Fisher G.(2005). Resident and therapist views of animal-assisted therapy: Implications for occupational therapy practice. *Australian Occupational Therapy Journal* 53: 43–50. doi: [org/10.1111/j.1440-1630.2004.00442.x](https://doi.org/10.1111/j.1440-1630.2004.00442.x).

Zavod PET. Zavod za posredovanje s pomočjo psov.

Dostopno na: <http://www.zavod-pet.si/terapija-s-pomocjo-psa/>. <15.4.2019>.

Wright HF, Hall S, Hames A et al. (2015). Acquiring a pet dog significantly reduces stress of primary carers for children with autism spectrum disorder: a prospective case control study. *J Autism Dev Disord* 45: 2531–40. doi: [10.1007/s10803-015-2418-5](https://doi.org/10.1007/s10803-015-2418-5).